

Sven Atle Johannesen: Elementa pro Organo på CD!

Elementa pro organo

Organ Works by Egil Hovland
Opus 7, 52, 67, 135, 159 og andre verk.
Anders Eidsten Dahl, orgel
Spilt i Bragernes kirke, Drammen
Orgel: Carsten Lund, 1998
LAWO LWC 1078 (2015)

Sammenlikning og belysning:

Egil Hovland:

Elementa pro Organo

Lars Gjerde, orgel

(Doctoral Lecture Recital, Eastman School of Music, 2012.)

Spilt i Downtown United Presbyterian Church, Rochester, New York.

Orgel: C. B. Fisk op. 83, 1983

[www.youtube.com/
watch?v=DJn_63Ys_g](http://www.youtube.com/watch?v=DJn_63Ys_g)

Lars Gjerde:

The forbidden Organ Concert: Egil Hovlands *Elementa pro Organo* in Context.

Doctoral Essay,

Eastman School of Music 2013.

Øyvind Rimbereid:

Orgelsjøen

Oslo, 2013 (Gyldendal)

Når Anders Eidsten Dahl kommer med ny cd er det en ting som er sikkert: Vi får et gjennomarbeidet kvalitetsprodukt

der ingenting er tilfeldig. Jeg har tidligere lovprist hans tolking av Brahms orgelverker - referanseinnspilling! - og samlingen *Hymnus* med bl.a. en fantastisk *Commotio* av Carl Nilsen, se *Orgelspeilet* 1-2012 og 4-2013. Nå er det Egil Hovland som står for tur, med eksperimentverket *Elementa pro organo* (op. 52) som det sentrale. Rundt dette er det så satt sammen et program med verker som stort sett har liturgisk tilknytning, og som viser mye av spennvidden i Hovlands orgelkomposisjoner.

Elementa pro Organo fra 1965 er ikke akkurat det man kan kalle publikumsfrieri. Fem satser tar utgangspunkt i en tolvtonerekke som brukes både transponert, i omvendning og krep. Dette blir kombinert med både clusterklanger og improvisasjon.

To assistenter har i oppgave å benytte løse orgelpiper, med de øyeblikksvariasjoner (og tilfeldigheter) det medfører. Likevel er ikke dette bare «happening», det ser man bl.a. av satsbetegnelse *Introitus* og *Completorium*. En gregoriansk hymne (*Christe, qui es lux et dies*) inngår også i siste satsen – skjønt det oppfatter vel de aller færreste når de hører verket. Eksperimentell liturgikk kunne man kanskje kalt det? Likevel er det tydelig at mye har skjedd på de 40 år som har gått siden verkets tilblivelse. Det som var eksperimentelt og i mange kretser «skandaløst» er for de fleste av oss ikke så fryktelig provoserende lenger. Kanskje nettopp derfor er det verdifullt å få en lydfesting av verket, en dokumentasjon av hva som da opptok Hovland og hva som framkalte reaksjoner som spente fra beundring og ros via avvisning til kritisk forakt.

Selv om *Elementa pro Organo* på mange måter er noe som skal bli til mens det framføres, noe som skapes i øyeblikket både hos utøvere og tilhørere, er det spennende å kunne vende tilbake til verket, høre hele eller deler flere ganger, og forsøke å trenge inn i materien, forsøke å forstå hva Hovland ville oppnå. For en vanlig tilhører vil satsbetegnelse kunne gi en indikasjon på hva som menes – skjønt noen vil oppfatte dette mer som en begrensning! – mens for den som vil gå lenger kan Øyvind Rimbereids dikt over verket gi verdifulle impulser. Et utdrag er gjengitt i tekstbilaget. Virkelig interessant blir det når man leser Lars Gjerdes 'Doctoral Essay' der Hovlands komposisjon settes i en større sammenheng. Avhandlingen er tilgjengelig på nettet, lettest via link fra konsertopptaket på Youtube (se over.) For å pirre nysgjerrigheten gjengir vi her Gjerdes innledning:

*This paper will address two scandal-ridden works, both of which represent high-points in radical organ composition in their contexts. György Ligeti's **Volumina** shocked the organ world in 1962. This work, which provided my first exhilarating encounter with avant-garde organ music, will serve as a reference point as I discuss the European and Norwegian contexts for Egil Hovland's **Elementa pro Organo**, Op. 52 of 1965. Why did these works cause scandals, including concert cancellations and media headlines? Did they come out of the blue, or were they natural products of the traditions of organ composition and the musical milieu of the 1960s? The paper will conclude with a comparison of compositional techniques in **Volumina** and **Elementa**, addressing elements of invention and connections to tradition.*

Dahl bruker som vanlig «sitt» orgel i Bragernes, et helstøpt kvalitetsinstrument der Carsten Lund har gjenbrukt stemmer fra Claus Jensen (1872) og J. H. Jørgensen (1929). Labialverket er mildt og syngende, og rørstemmene karakterfulle. Selv om det er mye kraft i mixturene, klinger det alltid avrundet og delikat, og aldri rått. Siden Dahl er lommekjent med dette orgelet er det ikke overraskende at *Elementa* får en flott klanglig realisering. De assisterende pipeblåserne Caroline Eidsten Dahl og Daniel Sæther bidrar pågående og engasjert. Assistentene til Gjerde blir bleke og passivt tilbakeholdne i sammenlikning. Gjerde spiller på et instrument som er like stort i antall stemmer, men mindre homogent i klanglig tilnærming. Kontrastene blir der større, særlig når rørstemmene brukes. Fisk sier selv om instrumentet:

Although the central inspiration for the stoplist comes from instruments of the

North German Baroque, stops modeled after the French Baroque, (Great Trompette and Clairon, Positive Cromorne) and the French Romantic (Great Flûte harmonique, Swell Gambe, Voix céleste, Basson, Trompette, and Hautbois) give the organ a truly eclectic character.

I sin realisering av *Elementa* bruker Dahl i overkant av 14 minutter, mens Gjerde bruker nesten 19 minutter. Dette må sees i lys av at Gjerde presenterer et uredigert konsertopptak. Noe av tiden er derfor pauser mellom satsene der tangenter festes med blyanter, registreringer forberedes, o.l. Jeg vet ikke om Dahl i en konsertsituasjon hadde spilt like stramt som på opptaket, eller om han også hadde brukt like lang tid til praktiske forberedelser. Men på cd-en er det merkbart at det flyter bedre hos Dahl, og at den strammere tolkingen tjener verket.

Hva så med resten av programmet på Dahls cd? Det hele rammes inn av Hovlands første og siste koralpartita. Her vises spennvidden i Hovlands koralbundne verker. *Gjør døren høy* (op. 7, 1947) framviser et godt komposisjonshåndverk, men den rene kirkestil overskygger nesten alle til-løp til individuell karakter. I *Guds kyrkje-folk syng* (op. 159, 1998) er det derimot en svært personlig tone i alle satser, en spennende harmonikk, og polyfonien er tonet ned til fordel for frie satsteknikker. De to heterogene samlingene *Orgelkoraler hefte 4* og *Kortere komposisjoner for orgel* (op. 135) inneholder satser av ulike karakter, skrevet over et større tidsrom. Alt dette

spilles suverent, uten tekniske problemer, med gode registreringsvalg og med den nødvendige ro. Dahl skjønner hvor de musikalske tyngdepunktene er, hva som skal framheves og hvor han skal «puste». I partitaene lar han koralmelodien komme tydelig fram på en naturlig måte i alle satsene. Særlig er sats 4-7 fra *Guds kyrkjefolk syng* imponerende formet, og Bragernes-orgelet har alle de klangelementer som skal til. I *Gjør døren høy* er det riktignok som om musikken ber om en noe mer neobarokk klang, men det er vel antagelig en smakssak.

Hovland har detaljerte registreringskrav i *Fire interludier* (op. 67), og orgelet i Bragernes «mangler» flere av de ønskede stemmene. Men Dahl finner meget gode

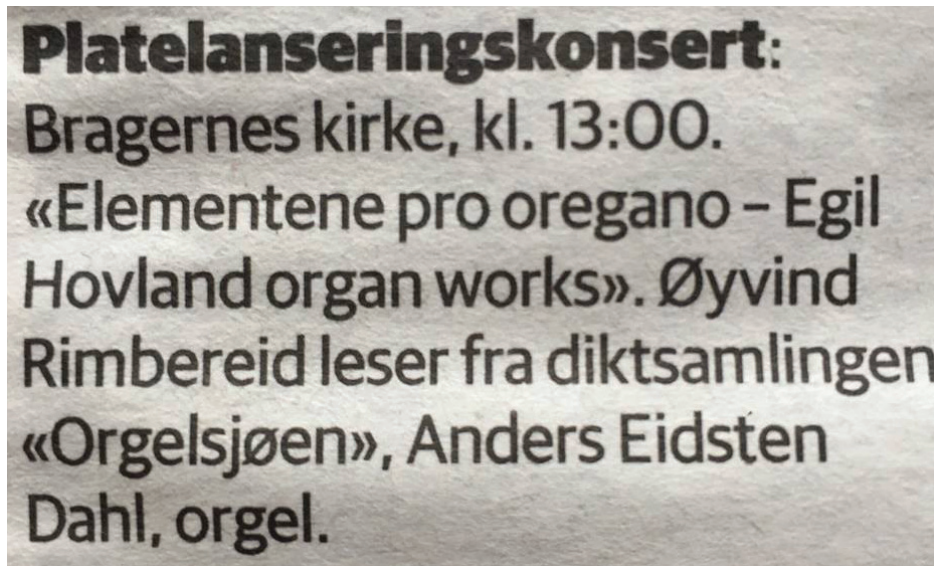
Anders Eidsten Dahl
(Foto: Blunderbuss)

«erstatninger» og evner å gi satsene den nødvendige klangfarge. I *De Profundis* tør han å ta seg svært god tid og lar virkelig musikken komme fra dypet. *Kyrie eleison* og *Domine, Aperi Nobis* går raskere enn Hovland selv spilte dem, men de flyter naturlig og føles helt riktig her. Særlig er det imponerende å spille siste sats så raskt uten at det på noen måte føles rushet.

Dahls Hovland-cd er en viktig utgivelse, først og fremst fordi den dokumenterer *Elementa pro Organo*, men også fordi den viser et bredt spekter av Hovlands orgelmusikk med liturgisk tilknytning. Den er også et verdifullt supplement til Gunnar Petersen-Øverleirs utgivelse fra 2004 (Egil Hovland: **Organ Works. Platearbeiderne PLCD2005**), der «konsert-verk» som suite op. 21 og 79 har funnet plass.

Lydkvaliteten på *Elementa* er meget høy.

Vi snakker om en SACD/CD som har minimalt med umusikalske lyder, en naturlig orgelklang og en god følelse av rom. Det er tydelig at produsent Vegard Landaas, Anders Eidsten Dahl og Bragernes kirke nå kjenner hverandre godt, og vet hva som skal til for å lage gode opptak. Lars Gjerdes konsertopptak på Youtube kommer ikke i nærheten når det gjelder teknisk kvalitet, men det er da heller ikke å forvente. LAWO har som ofte før gått til Blunderbuss for cover-design, og Anna-Julie Granberg har levert et meget spenstig produkt her. Verkbeskrivelsene av Torkild Baden er ryddig og greit skrevet, og som bonus får vi altså et utdrag av Øyvind Rimbereids dikt over *Elementa pro Organo* fra diktsamlingen *Orgelsjøen*. Men nok en gang må det påpekes at det hadde vært fint å kunne lese tekstheftet uten bruk av forstørrelsesglass. Vi over femti trives ikke med så liten skrift!

Platelanseringskonsert:
Bragernes kirke, kl. 13:00.
«Elementene pro oregano – Egil Hovland organ works». Øyvind Rimbereid leser fra diktsamlingen «Orgelsjøen», Anders Eidsten Dahl, orgel.